

Роман ЗВАРИЧ,

orcid.org/0000-0003-3936-3602

кандидат історичних наук (доктор філософії),

викладач кафедри педагогіки та методик навчання освітніх галузей і технологій початкової освіти

Коломийського педагогічного фахового коледжу Івано-Франківської обласної ради

(Коломия, Івано-Франківська область, Україна) *romanzvarychphd@ukr.net*

ПОЛІТИЧНІ СУДОВІ ПРОЦЕСИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У СПРАВАХ ПУБЛІКАЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ СТАТЕЙ

У статті досліджено політичні судові процеси Другої Речі Посполитої, пов'язані з публікацією українських націоналістичних статей і матеріалів, які польська влада розцінювала як загрозу державній безпеці та територіальній цілісності. На основі архівних документів окружних судів, прокуратур, поліції та органів державної адміністрації проаналізовано особливості кримінального переслідування авторів, редакторів і видавців української преси, яких звинувачували в антидержавній діяльності, поширенні націоналістичної пропаганди, розпалюванні ворожнечі та пропагуванні ідей української державності. Простежено механізми відкриття кримінальних проваджень, формування доказової бази та практику винесення судових рішень.

Проаналізовано судові справи проти Кирила Трильовського, Олени Швейцар («Наддністрянки»), Дарії Макогон (Ірини Вільде), а також конфіскації українських часописів «Голос Покуття», «Світ Молоді», «Голос з Підкарпаття» та інших друкованих видань. Встановлено, що предметом переслідування були не лише заклики до політичної боротьби, а й публікації, у яких відстоювалися права українського населення, критикувалася національна політика польської влади, порушувалося питання автономії українських земель або використовувалися українські історико-географічні назви. З'ясовано, що судові процеси часто завершувалися конфіскацією накладів, штрафами, арештами та іншими репресивними заходами.

Доведено, що політичні судові процеси щодо публікації українських націоналістичних статей стали важливим інструментом реалізації асиміляційної політики Другої Речі Посполитої та контролю над українським інформаційним простором. Судова система виконувала функції політичної цензури, використовуючи кримінальне законодавство для обмеження поширення української національної ідеології. Наукова новизна дослідження полягає у введенні до наукового обігу маловідомих архівних матеріалів, які дозволяють комплексно реконструювати практику політичного судочинства щодо української націоналістичної преси у міжвоєнній Польщі.

Ключові слова: Польща, окружний суд, часопис, конфіскація, населення.

Roman ZVARYCH,

orcid.org/0000-0003-3936-3602

Candidate of Historical Sciences (PhD),

Lecturer at the Department of Pedagogy and Methods of Teaching Educational Branches

and Technologies of Primary Education,

Kolomyia Pedagogical Vocational College of the Ivano-Frankivsk Regional Council

(Kolomyia, Ivano-Frankivsk region, Ukraine) *romanzvarychphd@ukr.net*

THE POLITICAL TRIALS OF THE SECOND COURT OF THE COMMONWEALTH IN CASES OF PUBLICATIONS OF UKRAINIAN NATIONALIST ARTICLES

The article examines the political trials conducted in the Second Polish Republic concerning the publication of Ukrainian nationalist articles and other printed materials regarded by the Polish authorities as a threat to state security and territorial integrity. Drawing on archival records from district courts, prosecutor's offices, the police, and state administrative bodies, the study analyzes the peculiarities of the criminal prosecution of authors, editors, and publishers of the Ukrainian press who were accused of anti-state activities, disseminating nationalist propaganda, inciting hostility, and promoting the idea of Ukrainian statehood. Particular attention is paid to the mechanisms for initiating criminal proceedings, the formation of the evidentiary basis, and the judicial practice of adjudicating politically motivated cases.

The article examines criminal cases brought against Kyrylo Trylovskyy, Olena Shveitsar («Naddnistrianka»), Daria Makohon (Iryna Vilde), as well as the confiscation of the Ukrainian periodicals *Holos Pokuttia*, *Svit Molodi*, *Holos z Podkarpattia*, and other printed publications. It is established that prosecution targeted not only direct appeals for political struggle but also publications defending the rights of the Ukrainian population, criticizing the national policy of the Polish government, advocating the autonomy of Ukrainian lands, or employing Ukrainian historical and geographical terminology. The study demonstrates that such trials frequently resulted in the confiscation of entire print runs, the imposition of fines, arrests, and other repressive measures.

The research argues that political trials concerning the publication of Ukrainian nationalist articles constituted an important instrument for implementing the assimilation policy of the Second Polish Republic and maintaining control over the Ukrainian information space. The judicial system performed the functions of political censorship by employing criminal legislation to restrict the dissemination of Ukrainian national ideology. The scientific novelty of the study lies in introducing previously little-known archival materials into scholarly circulation, thereby enabling a comprehensive reconstruction of the practice of political justice directed against the Ukrainian nationalist press in interwar Poland.

Key words: Poland, district court, periodical, confiscation, population.

Постановка проблеми. Друга Річ Посполита виявилася крихким державним утворенням у складній геополітичній ситуації Центрально-Східної Європи. Половину її території займали так звані «східні креси», тобто регіони з переважно польським населенням, яке не вважало новонароджену Польську державу своєю. На цій особливості могли добре пограти сусіди Польщі на її західних та східних кордонах. Німеччина і Радянський Союз вважали післявоєнний політичний устрій в Європі для себе не вигідним. Польща, яка була матеріальним породженням версальського устрою, потрапляла в небезпечну ситуацію в разі узгоджених дій двох сусідніх держав. Її природний союзник Франція, яка докладала особливо багато зусиль для створення саме такої, етнічно неоднорідної Польщі, була надто далеко, щоб надати їй негайну й ефективну допомогу. Створюючи таку Польщу, керівники Франції думали лише про одне: щоб на протилежних кордонах Німеччини виникла велика за територією і населенням країна, спроможна замінити за балансом сил дружню дореволюційну росію (Литвин, 2002: 52).

Аналіз досліджень. Історіографічний аналіз засвідчує, що окрема увага дослідженню зазначеної проблематики приділена у працях М. Андрусяка, О. Зайцева, О. Кучерука, П. Мірчука, О. Рубльова, Ю. Черненка та інших науковців, які істотно збагатили її наукове осмислення. Разом із тим основу джерельної бази цієї розвідки становлять неопубліковані документи Державного архіву Івано-Франківської області, що містять матеріали про діяльність Станиславівського окружного суду в період існування Другої Речі Посполитої.

Мета статті – дослідити особливості політичних судових процесів Другої Речі Посполитої про публікацію українських націоналістичних статей.

Виклад основного матеріалу. 7 травня 1931 р. заступник прокурора III району Коломийського окружного суду направив слідчому судді подання № III. Ds. ^{1168/31} про відкриття слідства у справі проти д-ра К. Трильовського за те, що 9 і 10 жовтня 1930 р. у Джерсі (США) висвітлив у часописі «Свобода» статтю «У важну хвилю». Стаття К. Трильовського розцінювалася такою, що пропагує ненависть до Другої Речі Посполитої (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1,

спр. 39: 1). 1 лютого 1932 р. слідчий суддя Коломийського окружного суду відкрив судові провадження за обвинуваченням К. Трильовського (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 39: 5).

У відповідь адвокат д-р К. Трильовський сам звернувся із поданням до Коломийського окружного суду про заслухання свідка у його справі. К. Трильовський відкидав будь-які звинувачення у пропаганді ненависті до Другої Речі Посполитої і наводив доказом своєї правоти свідчення Віталіса Людовика Войнаровського, емігранта польського національного інспектора польської національності, який підтверджував, що К. Трильовський не просто не пропагував ненависть до Польщі, а допомагав військовим полоненим польської національності (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 39: 23–23 зв.). К. Трильовський, як визначна постать українського народу, за 5 років перед своїм арештом наголошував на тому, що українці не мали по обох боках Збруча людей, відповідно підготовлених до великої хвилі. Головною помилкою вважав те, що українські провідники були готові на мирні часи, а не на часи перевороту і революції (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 39: 227 зв.).

5 квітня 1933 р. Тлумацька повітова команда поліції встановила, що Олена Петрівна «Наддністрянка» Швейцар надсилала до М. Хандоги, кореспондента Пітсбурзької газети «Народне Слово» (США), рукописи, які у своєму змісті мали антипольські ознаки (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 230, оп. 1, спр. 63: 2–3).

6 квітня 1933 р. Тлумацький гродський суд видав постанову на арешт О. Швейцар (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 230, оп. 1, спр. 63: 10). 2 травня 1933 р. Тлумацький повітовий староста Р. Святковскі надіслав до Станиславівського окружного суду сповіщення про те, що О. Швейцар є активною діячкою української національності і знаходиться у зв'язках із особами, підозрюваними у приналежності до ОУН (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 230, оп. 1, спр. 63: 129).

20 грудня 1935 р. віце-прокурор I району Коломийського окружного суду вніс до III кримінального відділу Коломийського окружного

суду подання про конфіскацію часопису «Голос Покуття» № 23 від 22 грудня 1935 р., який надрукував статтю «Черговий обман» (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 171: 2), де висловлювалася вимога автономії українських земель у Польщі (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 171: 1). 22 грудня була видана судова постанова № Рг. 25/35 про затвердження конфіскації цього часопису Коломийським повітовим староством 17 грудня 1935 р. Судом було також постановлено про конфіскацію цілого накладу номеру «Голос Покуття» із заборонаю подальшого розповсюдження та зобов'язання головного редактора газети безкоштовно викласти на першій сторінці в наступному номері «Голос Покуття» постанову Коломийського окружного суду про конфіскацію часопису (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 171: 4).

Режимові «санації» за допомогою екстермінаційних методів вдалося на деякий час «навести порядок» в Галичині та інших західноукраїнських землях. Проте, ослабивши український національний рух, властям не вдалося ліквідувати його. Активний і пасивний опір, особливо зі сторони Організації Українських Націоналістів, у різних формах не припинявся. Польська держава виявилася не в змозі розв'язати найскладнішу для неї українську проблему (Кучерепа, 1998: 13, 14).

21 лютого 1939 р. прокуратура Коломийського окружного суду отримала повідомлення від Коломийського повітового староства про те, що № 1–2 часопису «Світ Молоді», який друкувався українською мовою, вмістив нотатку «Говерла» (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 229: 1). 3 березня 1939 р. прокуратурою було відкрито судове провадження проти І. Вільде та О. Кисілевської (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 229: 9). 31 березня 1939 р. прокуратура Коломийського окружного суду обґрунтувала обвинувальний висновок на Д. Полотнюк «І. Вільде» за те, що у номері «Світ Молоді» вжила слово «Галичина», означаючи Малопольську Вихідню (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 229: 22–22 зв.). 22 серпня 1939 р. Коломийський окружний суд виніс Д. Полотнюк (Д. Макогон) «І. Вільде» обвинувальний вирок, присудивши покарання у вигляді штрафу у розмірі 50 злотих, а у разі не змоги сплатити – арешт на 5 днів (Держархів Івано-Франківської обл., ф. 90, оп. 1, спр. 229: 29–29 зв.).

Визнаючи існування українського населення в Польщі, пілсудчики заперечували його право на самовизначення (Lewandowski, 1982: 112). Їхня політика державної асиміляції передбачала пере-

творення представників непольських народів в лояльних громадян II Речі Посполитої методами економічного, релігійного та культурно-освітнього характеру. Поступки уряду повинні були так з'єднати західноукраїнські землі з Польщею, що навіть у випадку створення «незалежної» України над Дніпром це не викликало б зміни східних кордонів. У перспективі йшлося про переорієнтацію вістря українського націоналізму з антипольського на антирадянський напрям і використання його в інтересах польської держави.

Концепція «інкорпорації», що висувалась прихильниками національної демократії на чолі з Р. Дмовським, полягала у безпосередньому приєднанні до Польщі білоруських і українських земель. Ендеки заперечували існування єдиної української нації і притримувались, вважаємо, помилкових теорій про наявність окремих етнічних груп-племен: гуцулів, лемків, бойків, поліщу-ків тощо та виступали за їх національну асиміляцію (Giertych, 1932: 118). Так, у протиставленні цих двох напрямків формувалась національна політика урядів міжвоєнної Польщі стосовно українців (Комар, 1998: 99, 100).

Білоруську етнографічну територію подібно пошматовували, як українську, різні «мирові договори», зроблені і підписані чужими силами, в чужих, не білоруських інтересах. Взагалі доля білоруського народу є близька і частково схожа історичній долі українського народу. Після втрати державної незалежності з часів князівського періоду свобода і розвиток білоруського народу впродовж віків «задишалася у кліщах московського і польського імперіалізмів». Два мільйони білорусів опинилося у польській окупації (ЦДІАЛ, ф. 371, оп. 1, спр. 46: 229 зв.). 30 січня 1935 р. прокурором Станіславівського окружного суду було внесено подання про затвердження рішення Станіславівського повітового староства (ЦДІАЛ, ф. 371, оп. 1, спр. 46: 15), яким конфісковано одноденку «Голос з Підкарпаття», виданої накладом В. Демчишина у друкарні «Графіка». Зміст цього часопису (ЦДІАЛ, ф. 371, оп. 1, спр. 46: 14–14 зв.), за прокурорським поданням, висвітлював фальшиві відомості про голод у Малопольщі і вважався кримінально-караним (ЦДІАЛ, ф. 371, оп. 1, спр. 46: 1). 31 січня 1935 р. Станіславівський окружний суд визнав рішення Станіславівського повітового староства правомірним і затвердив конфіскацію та знищення цілого накладу (ЦДІАЛ, ф. 371, оп. 1, спр. 46: 3).

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що політичні судові процеси Другої Речі Посполитої щодо публікації українських націоналістич-

них статей були важливим інструментом реалізації державної політики контролю над українським інформаційним простором і придушення українського національного руху. Аналіз судових справ Кирила Трильовського, Олени Швейцар («Надністрянки»), Дарії Макогон (Ірини Вільде), а також проваджень щодо українських часописів «Голос Покуття», «Світ Молоді», «Голос з Підкарпаття» та інших друкованих видань засвідчує, що кримінальному переслідуванню піддавалися не лише матеріали із закликами до політичної боротьби, а й публікації, які відстоювали права українців, критикували національну політику польської влади, порушували питання автономії українських земель

або використовували українську історико-географічну термінологію. Основними засобами судового впливу були конфіскація друкованої продукції, штрафи, арешти та кримінальні провадження, що фактично виконували функцію політичної цензури. Встановлено, що судова система стала складовою державного репресивного механізму асиміляційної політики, однак застосування кримінально-правових заходів не змогло припинити діяльність української преси та розвиток українського національного руху. Використані архівні матеріали суттєво розширюють уявлення про практику політичного судочинства міжвоєнної Польщі щодо українських націоналістичних публікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комар В. Українське питання в політиці Польщі (1935–1939 рр.). Галичина. Наук. і культ.-просвітній красн. часоп. 1998. Вип. 1 (2). С. 99–105.
2. Кучерепа М. Національна політика Другої Речіпосполитої щодо українців (1919-1939 рр.). Україна-Польща: Важкі питання. Матер. II міжнар. семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918-1947 роках» (22-24 травня 1997). Варшава, 1998. 253 с.
3. Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії. Київ, 2002. 133 с.
4. Рішення Коломийського окружного суду про конфіскацію української націоналістичної газети «Голос Покуття» № 23 від 22.12.35 р., яка надрукувала статтю про вимогу автономії українських земель в Польщі. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 90. Оп. 1. Спр. 171. 5 арк.
5. Рішення окружного суду про конфіскацію української націоналістичної листівки «Голос з Підкарпаття». Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 230. Оп. 1. Спр. 219. 16 арк.
6. Справа по обвинуваченню Полотнюк Дарії Дмитрівни за розміщення в журналі «Світо молоді» статті націоналістичного характеру. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 90. Оп. 1. Спр. 229. 29 арк.
7. Справа по обвинуваченню Трильовського Кирила за ведення української націоналістичної агітації. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 90. Оп. 1. Спр. 39. 23 арк.
8. Справа по обвинуваченню Швейцар Олени Петрівни за розповсюдження української націоналістичної літератури. Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 230. Оп. 1. Спр. 63. 132 арк.
9. Справа про притягнення до судової відповідальності осіб із Снятинського повіту, звинувачених в приналежності до Західно-Української національної революційної організації. Матеріали по справі Бажанського Михайла, Балицького Ярослава та ін. обвинувачених в приналежності до УВО. ЦДІАЛ. Ф. 371. Оп. 1. Спр. 46. 271 арк.
10. Giertych J. O program polityki kresowej. Warszawa, 1932. S. 118.
11. Lewandowski J. Kwestia ukraińska w II Rzeczypospolitej. Aneks. 1982. Nr. 28. S. 97–122.

REFERENCES

1. Komar V. (1998). *Ukrainske pyttannia v politytsi Polshchi (1935–1939 rr.)* [The Ukrainian Question in Polish Politics (1935–1939)]. Halychyna. Nauk. i kult.-prosvitnii kraiezn. chasop. Issue 1 (2). 99–105 [in Ukrainian].
2. Kucherepa M. (1998). *Natsionalna polityka Druhoi Rechipospolytoi shchodo ukraintsiv (1919-1939 rr.)* [Natsionalna polityka Druhoi Rechipospolytoi shchodo ukraintsiv (1919-1939 rr.)]. Ukraina-Polshcha: Vazhki pyttannia. Mater. II mizhnar. seminaru istorykiv «Ukrainsko-polski vidnosyny v 1918-1947 rokakh» (22-24 travnia 1997). Warsaw. 253 p. [in Ukrainian].
3. Lytvyn V. (2002). *Tysiacha rokov susidstva i vzaiemodii* [A thousand years of neighborhood and interaction]. Kyiv. 133 p. [in Ukrainian].
4. *Rishennia Kolomyiskoho okruzhnoho sudu pro konfiskatsiiu ukrainskoi natsionalistychnoi hazety «Holos Pokuttia» № 23 vid 22.12.35 r., yaka nadrukuvala statti pro vymohu avtonomii ukrainskykh zemel v Polshchi* [Decision of the Kolomyia District Court on the confiscation of the Ukrainian nationalist newspaper "Holos Pokuttia" No. 23 dated 12/22/35, which published an article demanding autonomy for Ukrainian lands in Poland]. Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl. F. 90. Op. 1. Ref. 171. 5 sheets [in Polish].
5. *Rishennia okruzhnoho sudu pro konfiskatsiiu ukrainskoi natsionalistychnoi lystivky «Holos z Pidkarpattia»* [Decision of the district court on the confiscation of the Ukrainian nationalist leaflet «Voice from Podkarpattia»]. Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl. F. 230. Op. 1. File 219. 16 sheets [in Polish].
6. *Sprava po obvyuvachenniu Polotniuk Darii Dmytrivny za rozmishchennia v zhurnali «Svito molodi» statti natsionalistychnoho kharakteru* [Case on the indictment of Polotnyuk Dariya Dmitrievna for publishing an article of a nationalistic nature in the magazine «Svito Molodi»]. Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl. F. 90. Op. 1. Sp. 229. 29 sheets [in Polish].

7. Sprawa po obvynuvachenniu Trylovskoho Kyryla za vedennia ukraïnskoi natsionalistychnoi ahitatsii [Case on the indictment of Trylovsky Kyryl for conducting Ukrainian nationalist agitation]. Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl. F. 90. Op. 1. Ex. 39. 23 sheets [in Polish].

8. Sprawa po obvynuvachenniu Shveitsar Oleny Petrivny za rozpovsiudzhennia ukraïnskoi natsionalistychnoi literatury [Case on the indictment of Olena Petrivna Shvyatsyn for the distribution of Ukrainian nationalist literature. State Archives of Ivano-Frankivsk Region]. Derzharkhiv Ivano-Frankivskoi obl. F. 230. Op. 1. Excerpt 63. 132 sheets [in Polish].

9. Sprawa pro prytiahnennia do sudovoi vidpovidalnosti osib iz Sniatynskoho povitu, zvyuvachenykh v prynalezhnosti do Zakhidno-Ukraïnskoi natsionalnoi revoliutsiinoi orhanizatsii. Materialy po spravi Bazhanskoho Mykhaila, Balitskoho Yaroslava ta in. obvynuvachenykh v prynalezhnosti do UVO [Case on bringing to justice persons from Snyatyn district, accused of belonging to the Western Ukrainian National Revolutionary Organization. Materials on the case of Bazhansky Mykhailo, Balitsky Yaroslav and others. accused of belonging to the UMO]. TsDIAL. F. 371. Op. 1. Sp. 46. 271 sheets [in Ukrainian].

10. Giertych J. (1932), O program polityki kresowej [About the border policy program]. Warszawa, 1932. S. 118 [In Polish].

11. Lewandowski J. Kwestia ukraińska w II Rzeczypospolitej [The Ukrainian question in the Second Polish Republic]. Aneks. 1982. Nr. 28. S. 97–122.

Дата першого надходження статті до видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

